

Наукові дослідження — запорука сталого розвитку судово-експертної діяльності в Україні

Елла Сімакова-Єфремян *

* Д-ка юрид. наук, професорка, ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8246-7688>, e-mail: simakova@hniise.gov.ua

DOI: 10.32353/khrife.4.2023.01 УДК [001.89:343.98](477)

Надійшло 18.12.2023 / Прийнято до друку 18.12.2023 /

Доступно онлайн 29.12.2023

Важливим інструментом стимулювання розвитку будь-якого процесу або явища є впровадження інновацій. Особливо це важливо для країн, що розвиваються (до яких належить Україна), адже саме інноваційні розробки й нові знання дають змогу державі підвищити продуктивність економіки, отже, забезпечити її конкурентоспроможність на світових ринках. Саме це стимулює економічне зростання, водночас забезпечуючи зайнятість населення. Своєю чергою розвиток та запровадження інновацій фактично сприяють майбутнім науковим дослідженням і технічним розвідкам.

Пошук шляхів подолання нагальних проблем, що постають перед судовими експертами в їхній діяльності, можливий лише в разі прозорого висвітлення та продуктивного обговорення цих проблем провідними науковцями, судовими експертами державних спеціалізованих установ судових експертиз і приватними судовими експертами. Міжнародний досвід судово-експертної діяльності свідчить, що запорукою будь-якого зростання є, зокрема, стимулювання наукових досліджень та технічних розробок.

Узагальнення експертної практики промовисто демонструє безпосередній зв'язок сучасної судової експертизи з наукою та освітою майбутніх фахівців. Як складова системи правосуддя судова експертиза забезпечує високий

рівень професійності й відповідальності експертів, гарантує громадянам право на кваліфіковані й незалежні висновки, орієнтовані на використання останніх досягнень науки і техніки. Величезний потенціал судово-експертних науково-дослідних установ України втілено не тільки в наукових заходах, які відбуваються на найвищому рівні, а й у виконання наукових робіт і розроблення методик, які впроваджують і успішно реалізують на практиці.

Як і будь-яка галузь, судово-експертна діяльність у кожній окремій державі відзначається національними особливостями, хоча в країнах Європейського Союзу право максимально гармонізоване: останніми десятиріччями в Європі спостерігається тенденція до зближення правових систем. Підґрунтям для такого зближення є загальнолюдські правові цінності: ідеї дотримання прав людини, соціальної справедливості, верховенства права, правової держави та інші, які набувають усе більшого поширення в сучасному світі. Водночас не тільки зберігаються, а й поглиблюються неповторні й унікальні ознаки, характерні для національних правових систем, що обумовлено здебільшого історичними етнічними особливостями.

Найважливішим у цій діяльності є налагодження співпраці й обміну набутим досвідом і новітніми технологіями, пошук нових шляхів і підходів до взаємодії, адже саме наука є запорукою гармонійного розвитку, співпраці й обміну досвідом, саме наука згуртовує потужну спільноту однодумців, здатних активно розвивати судову експертизу та криміналістику в Україні.

Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» повсякчас сприяє розвиткові наукових знань, обміну досвідом, налагодженню відносин з іно-

земними експертними установами й міжнародними спільнотами таких установ.

Одним зі способів взаємодії з міжнародною науковою спільнотою є збірник наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики», який індексовано у відомих міжнародних науково-метричних базах: *Academic Scientific Journals Indexing*, *Bielefeld Academic Search Engine (BASE)*, *CORE*, *Crossref*, *Directory of Open Access Journals (DOAJ)*, *Directory of Open Access Scholarly Resources (ROAD)*, *Directory of Research Journals Indexing (DRJI)*, *ERIH PLUS*, *Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)*, *Europub*, *Index Copernicus International*, *MIAR*, *Polska Bibliografia Naukowa*, *RefSeek*, *ResearchBib*, *Ulrich's*, *WorldCat*, *Google Scholar*, а також у Реєстрі наукових видань України й на сайті реєстратора цифрових ідентифікаторів DOI. Електронні версії збірника розміщено в інтернеті на платформах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, бібліотек судово-експертних установ Міністерства юстиції України, закладів вищої освіти Міністерства внутрішніх справ України та ін.

Перейдімо до матеріалів 33-го випуску «Теорії та практики судової експертизи і криміналістики». Усі статті збірника наукових праць традиційно об'єднано у дві основні групи: дослідницькі роботи (*Research Papers*) і наукові нотатки (*Case Notes*).

Розділ із дослідницькими роботами розпочинає стаття кандидаток юридичних наук, доценок **Лариси Белік** та **Антоніни Черемної** (обидві — Україна) «Криміналістична дезінформація як тактико-криміналістичний засіб виявлення та розкриття корупційних кримінальних правопорушень». Відомо, що у ст. 45 Кримінального кодексу України виокремлено дві групи корупційних кримінальних правопорушень, під час

виявлення та розкриття яких підозрювані (обвинувачені) надають неправдиві відомості про спосіб підготовки та здійснення своїх злочинів. Науковиці зіставили сутність кримінальної та криміналістичної дезінформації, дослідили практику Верховного Суду США щодо законності використання поліцейськими дезінформації під час виявлення рекетирів і корумпованих організацій.

Доволі цікавими є виокремлені авторками критерії застосування правоохоронцями криміналістичної дезінформації, а також її правила: 1) спрямованість на виконання завдання; 2) обґрунтованість, своєчасність, мобільність, дієвість, гнучкість; 3) відповідність задуму й затвердженому плану; 4) кадрове, фінансове й матеріально-технічне забезпечення; 5) ситуаційна обґрунтованість з урахуванням особистості злочинця; 6) творчий підхід з обов'язковим зваженням на можливі зміни ситуації; 7) візуалізація.

Автори наступної дослідницької роботи «Установлення особи, підозрюваної у скоєнні кіберзлочину з використанням *WiFi*-технологій» — кандидат юридичних наук **Юрій Нізовцев**, кандидат юридичних наук **Олег Парфіло** та кандидат юридичних наук, доцент **Олег Плахотнік** (усі троє — Україна) — ретельно опрацювали різноманітні методичні рекомендації щодо використання *WiFi*-маршрутизаторів для встановлення мобільного пристрою шляхом судово-експертного дослідження. У статті наголошено, що в разі скоєння кіберзлочину із застосуванням *WiFi*-маршрутизатора, спеціаліст та експерт можуть використати технічну інформацію з *WiFi*-маршрутизатора для ідентифікації мобільного пристрою підозрюваної особи за *MAC*-адресою. Науковці розглянули проблемні питання із виявлення ознак приховування

цифрових слідів під час скоєння кіберзлочину й виклали докладний процесуальний порядок отримання доступу до *WiFi*-маршрутизаторів із метою встановлення підозрюваної особи під час огляду, обшуку та розслідування кіберзлочинів. Варто зауважити, що дані з *WiFi*-маршрутизаторів сприятимуть не тільки встановленню підозрюваних осіб у кримінальних провадженнях під час розслідування кіберзлочинів: цей метод може виявитися універсальним для встановлення підозрюваних осіб у кримінальних провадженнях із неповними даними. Положення та висновки авторського дослідження стануть у пригоді в оперативно-розшуковій, слідчій і судово-експертній діяльності.

У наступній статті цього розділу кандидата економічних наук **Олексія Горлачука** (Україна) «Становлення та розвиток судової економічної експертизи в Україні» судову економічну експертизу розглянуто як важливий державний інститут, що опосередковано відображає стан економічних відносин, оскільки судовий експерт досліджує їх у процесуальному полі, використовуючи методологічну базу економічних наук. Автор розглядає етапи розвитку судової економічної експертизи з використанням критерію трансформування економічних відносин. Належну увагу також приділено питанням відносин економічної власності як рушійної сили економіки. Оскільки економічні відносини безпосередньо пов'язані з питанням прав власності, то наслідки порушень цих прав в економічній площині є предметом дослідження судової економічної експертизи, яку призначають судово-слідчі органи. У статті проаналізовано етапи розвитку судово-бухгалтерської експертизи, як критерій періодизації розглянуто трансформування економічних відносин у світовому

й національному масштабі, розкрито роль держави в розвитку економічних наук і судово-бухгалтерської експертизи.

Іще одним важливим дослідженням цього випуску є стаття «Методика проведення судово-ветеринарної експертизи з метою визначення дефектів ветеринарної допомоги» доктора ветеринарних наук, професора **Івана Яценка** (Україна), де наведено авторську методику виконання судово-ветеринарної експертизи дефектів ветдопомоги, здійснюваної у п'ять етапів: ознайомчо-підготовчий, організаційно-інформаційний, дослідницько-аналітичний, узагальнювально-оцінний і завершальний. Судово-ветеринарна експертиза має визначити наявність дефекту й надати висновок про наявність або відсутність причиново-наслідкового зв'язку між недоліком ветдопомоги та негативним для тварини наслідком і про основну причину такого наслідку. Автор акцентував увагу на тому, що судово-ветеринарна експертна комісія має оцінити своєчасність, обсяг, обґрунтованість проведених діагностичних та лікувально-тактичних ветеринарних заходів, правильність виконання оперативних утручань або ветеринарних маніпуляцій і їх відповідність чинним нормативним документам. Пропонована авторська методика уніфікує підходи до експертного дослідження, мінімізує суб'єктивність експертної оцінки дій працівників ветмедицини; розширює пізнавальні можливості органів досудового розслідування та суду; сприяє вдосконаленню кримінального й адміністративного законодавства України в частині юридичної відповідальності працівників ветмедицини за професійні правопорушення. У дослідженні також виокремлено головні проблеми, які виникають через неналежне виконання працівниками ветмедицини своїх про-

фесійних обов'язків, і запропоновано шляхи їх розв'язання.

Розділ з науковими нотатками розпочинає стаття доктора юридичних наук, професора **Михайла Шепітька** (Україна) і кандидатки юридичних наук, доцентки **Катерини Латиш** (Литовська Республіка), які дослідили кримінальну політику у сфері цифрової протидії пропаганді під час війни. Із метою формування грамотної кримінальної політики автори вважають доцільним не тільки зважати на стрімкий технологічний розвиток та експансію цифрового простору, а й усебічно використовувати їх для протидії ворожій цифровій пропаганді під час війни. Науковці пропонують комплекс заходів, спрямованих на запобігання пропаганді (тобто діяльності, що має на меті поширення дезінформації, маніпулювання громадською думкою та розпалювання ворожнечі в період воєнного конфлікту), її виявлення, переслідування та покарання.

У науковій праці кандидатки економічних наук **Катерини Дзюбак** (Україна) «Питання юридичної відповідальності експерта в галузі права» ідеться про зміни до процесуального законодавства України 2017 року, що додали нового учасника судового процесу — експерта з питань права. Таким експертом може бути особа, яка має науковий ступінь та є фахівцем у галузі права. Інших вимог до нового учасника судового процесу законодавець не висунув, що спричинило жваві дискусії, зокрема з питання, чи несе експерт у галузі права юридичну відповідальність узагалі та яку саме. З огляду на зазначене, метою цієї статті є визначення питання юридичної відповідальності експерта в галузі права. Дослідниця навела права й обов'язки експерта в галузі права, передбачені процесуальним законодавством України, порівняла процесуальний ста-

тус висновку експерта в галузі права із висновком експертного дослідження. Можливі види правопорушень експерта в галузі права науковиця запропонувала систематизувати за трьома групами: цивільно-правові, організаційні, процесуальні, а також схарактеризувала чотири види юридичної відповідальності експерта в галузі права: дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну і кримінальну.

У статті **Ірини Окуневич** (Україна) розглянуто порядок нарахування та виплат грошового забезпечення і додаткових винагород військовослужбовцям у період дії воєнного стану в Україні. Правовому регулюванню грошового забезпечення та додаткової винагороди військовослужбовців в Україні присвячено численні законодавчі й підзаконні норми. Дослідниця систематизувала основні підстави, порядок, умови нарахування та виплати грошового забезпечення й додаткової винагороди військовослужбовцям у період воєнного стану в Україні, запропонувала власне визначення поняття «грошове забезпечення військовослужбовців», виокремила коло спірних питань, пов'язаних із грошовим забезпеченням і додатковою винагородою, за розв'язанням яких військовослужбовці звертаються до суду. Висновки цієї наукової розвідки ґрунтуються на глибокому аналізі вітчизняного законодавства, судової практики й наукової літератури, у яких розкрито питання грошового забезпечення та додаткової винагороди для військовослужбовців.

У статті **Катерини Осипенко** (Україна) «Добирання об'єктів-аналогів під час проведення оціночно-будівельної експертизи з визначення ринкової вартості цивільних будівель» порушено проблемні питання, із якими стикаються судові експерти за спеціальністю «Визначення оціночної вартості будівельних об'єктів

та споруд». Авторка акцентує увагу на тому, що найчастіше експерти застосовують ринкові й неринкові види вартостей, наводить характеристики споживчої та мінової форм вартості нерухомості, а також чинних Національних стандартів оцінки майна, які є обов'язковими до виконання суб'єктами оціночної діяльності під час оцінювання об'єктів нерухомості всіх форм власності в будь-яких випадках. Дослідниця наводить перелік основних видів вартостей і методичних підходів до оцінювання цивільних будівель із приміщеннями різного функційного призначення, окреслює основні типи окремих будівель і особливості добирання під час визначення їхньої ринкової вартості аналогів будівель для продажу, до яких належать приміщення різного функційного призначення. У статті виокремлено особливості застосування методу ідентифікації будівлі згідно з Державним класифікатором будівель та споруд ДК 018-2000 й алгоритм дій судових експертів для добирання об'єктів-аналогів із наочним прикладом його застосування.

Наступна стаття — авторства іноземного колеги **Теодора Джорджобіані** «Оцінка російсько-чеченських війн і їхній вплив на регіональну стабільність». Автор із різних позицій системно проаналізував російсько-чеченські війни, які відбувалися у 1990-х роках і тривали майже 10 років, для виокремлення проблем, пов'язаних із поведінковою динамікою учасників конфлікту, із негативними наслідками війни для регіональної стабільності й потребою інформованості про ці теми та формулювання пізнаваних моделей поведінки Російської Федерації. Конфлікти між Російською Федерацією та чеченськими повстанцями можна розглядати як свідчення ігнорування Росією міжнародного права та як підстави для розуміння

поведінки Росії в сучасній політичній ситуації. Усебічне розуміння впливу, який ці конфлікти справили на регіон, є важливим для досягнення сучасного політичного курсу Росії, аналізу дій країни після чеченських війн і передбачення її майбутньої активності в конфліктах. Із метою вичерпного аналізу, що розкриває складності конфлікту та його наслідки для політичної стабільності, ретельно досліджено відповідні журнальні статті, наукові праці й видання, проаналізовано юридичні й історичні документи. Судові експертизи у справах, пов'язаних із північнокавказьким конфліктом, сприяють з'ясуванню істини. У висновках судових експертів зафіксовано часті порушення обома сторонами гуманітарних законів і прав людини, отже — військові злочини та злочини проти людяності. Науковець докладно розглядає правові аспекти та підкреслює потенційні права чеченців на самовизначення, ставить під сумнів законність російського військового втручання, розглядає війни з різних позицій і наводить усебічне значення їхніх наслідків.

Продовжує розділ стаття колективу авторів: *Ph. D.*, доцента **Сертана Алібекіроглу** (Туреччина), **Тетяни Дроценко** й **Наталі Сердюк** (обидві — Україна) «Особливості криміналістичного вивчення особистості злочинця». Автори дослідили криміналістичну структуру особистості злочинця крізь призму психологічних методів під час виявлення та розкриття злочинів, навели інформацію про психологічні методи, якими має послуговуватися слідчий, і професійні якості, які мають бути йому притаманні, для безпосереднього вивчення особистості злочинця. Науковці розглянули питання визначення особистості злочинця в галузі криміналістики шляхом вивчення під час допиту й інших слідчо-розшукових дій його індивіду-

альних якостей і властивостей, відображених у слідах злочинів (зокрема, розкриття особистих властивостей злочинця за допомогою психологічних прийомів та формування доказів у слідчий і оперативній практиці), висвітлили етичний аспект впливу на особу обвинувачуваного (підозрюваного) під час проведення досудового розслідування та профілактики скоєння злочину. Дослідники навели межі та принципи допустимості психологічного впливу на свідомість злочинця, окреслили моральність як тактичний прийом такого впливу, зауважили, що правильно проаналізовані біографічні дані про особу підозрюваного дають змогу слідчому ефективно впливати на рівень цінностей особистості злочинця.

Завершує розділ наукових нотаток рукопис **Євгена Півнюва** (Україна) «Судово-експертне дорожньо-технічне дослідження: стан і зміни відповідно до нових завдань експертного забезпечення правосуддя» із докладним аналізом статистичних даних з експертної практики, які наочно демонструють зростання кількості та складності виконаних упродовж останніх 8 років дорожньо-технічних досліджень. Автор окреслює чинники, що впливають на результати експертних досліджень, і на цій підставі формулює пропозиції, спрямовані на більш ефективне використання спеціальних знань у забезпеченні розкриття та розслідування злочинів і поліпшення результатів роботи судових експертів у контексті розроблення науково-методичної бази для вдосконалення основної форми застосування спеціальних знань — судової експертизи.

Наприкінці випуску 33-го збірника наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики» традиційно розміщено рубрику «Новини наукового життя», що ознайомлює із

подіями, які нещодавно відбулись у науковій та судово-експертній сферах.

Редакційна колегія збірника наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики» запрошує знаних науковців і вчених-початківців України й іноземних держав, аспірантів закладів вищої освіти й наукових установ, а також досвідчених судових експертів і експертів-дебютантів, які мають інтерес та схильність як до наукових,

так і до практичних досліджень у сфері експертного забезпечення правосуддя, видати друком свої напрацювання на сторінках нашого часопису.

Тільки разом ми здолаємо агресора, відбудуємо нашу державу, усіляко сприятимемо її процвітанню в усіх сферах і піднесемо на новий рівень експертне забезпечення правосуддя в Україні!

Разом ми переможемо!

Слава Україні!

Сімакова-Єфремян, Е. (2023). Наукові дослідження — запорука сталого розвитку судово-експертної діяльності в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 4 (33). С. 5—11. DOI: 10.32353/khrife.4.2023.01.